

втрата трасологічних та інших слідів, що і є слідами-джерелами запаху. Тварина може затоптати або частково пошкодити, наприклад, слід взуття на піщаному ґрунті. Спеціаліст, пропонуючи кінологові першому ступити на місце події, інструктує його і спостерігає за його діями, окреслюючи шлях переміщення.

Нерідко на місце події оперативна група виїжджає без кінолога. Здебільшого необхідність застосування службово-пошукового собаки виникає в ході огляду місця події після виявлення слідів-джерел запаху. У такому разі варто, не чекаючи прибуття кінолога, забезпечити схоронність запахових слідів. Предмети і речі, залишені безвісно відсутньою особою (або злочинцем), слід законсервувати, а зі слідів-джерел запаху зробити забір повітря з молекулами запаху в скляні або поліетиленові ємності і герметично їх закупорити. Самі сліди (не всі, а їх частину) варто закрити шматком фанери, картону, щоб запобігти руху повітря, оскільки це впливає на швидкість випаровування запахової речовини. Моделювання об'ємних і копіювання поверхневих слідів здійснюється тільки після використання їх як джерел одорологічної інформації.

Службово-пошукового собаку успішно застосовують для відшукування предметів і слідів-джерел запаху, що належать як потерпілій особі, так і злочинцю (наприклад, вогнепальної зброї і відстріляних гільз, холодної зброї та ін.). Здебільшого така необхідність виникає під час огляду місцевості з рясною рослинністю і, як правило, наприкінці огляду, після фіксації слідчим (дознавачем) усіх інших доказів, виявлених у ході дослідження обстановки.

У протоколі огляду місця події детально описується спосіб виявлення і вилучення запахових слідів. За необхідності фотографують об'єкт-носії зазначених слідів. Як і при вилученні інших слідів, упаковані запахові сліди опечатуються, на упаковці робляться пояснювальні написи, ставлять свої підписи поняті і слідчий.

Досліджують запахові сліди за допомогою експертизи із застосуванням біодетекторів, використовуючи спеціально підготовлених собак. Експертиза проводиться лише за зразками.

Деякі сліди запаху виявляють технічними приладами, однак криміналістична практика поки що не має спеціальних приладів для встановлення у визначеному об'ємі повітря слідів запаху людини.

Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
ННІ №2 НАВС, к.ю.н., доцент

Копча Наталія Василівна,
здобувач ступеня вищої освіти
«магістр» Національній академії
внутрішніх справ

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ
АБСОЛЮТНОГО ТА ВІДНОСНОГО ВІКУ ДОКУМЕНТІВ,
ЩО ЗАЗНАЛИ АГРЕСИВНОГО ВПЛИВУ
З МЕТОЮ ШТУЧНОГО СТАРІННЯ**

Техніко-криміналістичне дослідження документів з метою встановлення абсолютної й відносної давнини виконання документів та їх реквізитів являється одним з найбільш актуальних та затребуваних у слідчій та судовій практиці. Важливість цього виду експертизи у кримінальному та цивільному провадженні зумовлена потребою застосування спеціальних знань для встановлення обставин часу виготовлення документів з метою перевірки об'єктивності наданої у документах інформації [4, С. 74].

Існуючі методики встановлення абсолютної давності, як правило, орієнтовані на застосування фізико-хімічних методів (наприклад, газорідинна хроматографія) дослідження матеріалів документів (штрихів паст кулькових ручок, фарб, чорнил тощо). З метою виключення можливості визначення часу виконання документів злочинці все частіше вдаються до різних хитрощів, одним з яких є різного роду вплив на документ агресивних чинників. Наприклад, в експертній практиці найчастіше зустрічаються такі два види агресивного впливу на документ з метою його штучного старіння: високої температури, а також з використанням різних джерел електромагнітного випромінювання (наприклад, світлового). У свою чергу, високотемпературна агресивна дія може бути як безконтактною (різні нагрівальні прилади, мікрохвильові пічки тощо), так і контактною (наприклад, з використанням такого побутового засобу, як праска). Дії агресивних чинників можуть піддаватися як окремі реквізити (підпис, відтиск печатки), так і документ в цілому. При такому впливі можуть відбуватися незворотні зміни документів, що виражаються, зокрема, в трансформуванні оптичних і морфологічних особливостей матеріалів письма, паперу в порівнянні з ознаками матеріалів і реквізитів документів, характерними при їх природній зміні. Однак експерти не завжди фіксують такі зміни, вирішуючи завдання встановлення давності документів за спрощеною схемою. Слід зауважити, що етап, пов'язаний з встановленням ознак агресивного світлового, теплового, хімічного або іншого впливу на документ, є обов'язковим. Проте, в спеціальній літературі фактично відсутні чіткі алгоритми рішення подібного роду експертних завдань, немає систематизації ознак, властивих для впливу на документ того чи іншого агресивного середовища.

Перші спроби вивчення документів, які зазнали агресивного впливу, пов'язані з роботами В. В. Аксьонової [1], в яких автором зроблені спроби вивчення процесу старіння документів з криміналістичної точки зору. Аналізу штрихів, що перетинаються в таких документах приділяли увагу М. В. Торопова та В. І. Фурлетов [3, 4]. Але разом з тим, очевидна необхідність подальшого дослідження документів, які зазнали агресивного впливу, шляхом проведення додаткових експериментальних досліджень, спрямованих на встановлення закономірностей зміни матеріалів документів з метою диференціації конкретного способу впливу. Рішення зазначеної проблеми дозволить виявити об'єктивні критерії придатності (ступеня придатності) об'єктів для вирішення питання про давність виготовлення документів.

Описані в криміналістичній літературі експериментальні дослідження проводились зі зразками – документами, виготовленими на різних сортах паперу з текстами, виконаними електрофотографічним способом, відтисками посвідчувальних форм, а також рукописними записами, виконаними різним письмовим приладдям і матеріалами письма [3, 4]. Для перевірки достовірності одержуваних результатів виготовлялись також контрольні зразки, які не піддавались впливу. Експериментальні зразки піддавались дії високої температури з використанням стандартної сушильної шафи з метою їх штучного старіння при заданих умовах. Також виготовлялись зразки, що піддавались впливу таких підручних пристосувань, як побутова праска (шляхом прасування документів через чистий аркуш паперу). Потім отримані експериментальні об'єкти і всі контрольні зразки досліджувалися з використанням мікроскопічних методів в різних режимах освітлення, колориметричних методів, у відбитих ультрафіолетових та інфрачервоних променях, а також із застосуванням люмінесцентного аналізу з метою виявлення діагностичних ознак факту агресивного впливу. Дослідженням експериментальних зразків було встановлено, що в них відбуваються як хімічні зміни матеріалів письма (кількісний і якісний склад), так і зміни, пов'язані з оптичними властивостями матеріалу основи (паперу), і морфологічними властивостями штрихів. При дослідженні реквізитів документів встановлено, що найбільших оптичних та морфологічних змін зазнають штрихи, виконані електрофотографічним способом при агресивному впливі високої температури, що перевищує температуру плавлення тонера.

Поряд з реквізитами, виготовленими електрофотографічним способом, змінам піддаються рукописні записи, підписи, а також відтиски посвідчувальних друкарських форм. В ході дослідження штрихів рукописних реквізитів і відтисків печаток виявлені наступні діагностичні ознаки: втрата насиченості барвника («вицвітання» окремих фрагментів або всього реквізиту); нерівномірність колірного відтінку на різних ділянках. Таким чином, вирішення питання про факт агресивного високотемпературного впливу вимагає виявлення всього комплексу ознак, пов'язаних як зі зміною

фізичних властивостей паперу, так і всіх наявних в документі реквізитів. Слід зазначити, що останнім часом все частіше зустрічаються і інші способи навмисного агресивного впливу, зокрема, з використанням різних джерел електромагнітного випромінювання (наприклад, світлове). Як показують випадки з практики, ознаки світлового впливу досить схожі з ознаками високотемпературного агресивного впливу, але мають й свої особливості. Так, при світловому впливі, як правило, не спостерігаються ознаки зміни морфології штрихів. У той же час вплив жорстким ультрафіолетовим випромінюванням на документ призводить до незворотного руйнування оптичного відбілювача у папері (виявляється при порівнянні в УФ-променях лицьового та зворотного боків документа).

У зв'язку з тим, що кожен вид агресивного впливу на той чи інший реквізит документа має свою специфіку, необхідно продовжувати експериментальні дослідження щодо виявлення та вивчення відповідних діагностичних ознак. Це дозволить експертам розробити науково-обґрунтовані критерії придатності документів для вирішення завдань, пов'язаних з визначенням абсолютної і відносної давнини їх виготовлення.

Список використаних джерел

1. Аксенова В. В. Техніко-криміналістическое исследование документов, подвергшихся естественному изменению. – Киев, 1972. 34 с.
2. Воробей О. В., Кофанов А. В. Техніко-криміналістичне дослідження документів. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2011. 312 с
3. Торопова М. В., Фурлетов В. И. Исследование документов, подвергавшихся агрессивному воздействию (анализ признаков при исследовании пересекающихся штрихов). *Судебная экспертиза: российский и международный опыт* : материалы Междунар. науч.-практ. конф. Волгоград : ВА МВД России, 2012. С. 147—151.
4. Торопова М. В. Возможности экспертного исследования документов, подвергавшихся агрессивному воздействию, с целью установления последовательности выполнения в них реквизитов. *Фотография. Изображение. Документ*. 2013. № 4 (4). С. 73-80.

Воробей Олена Вячеславівна

професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
ННІ №2 НАВС, к.ю.н., доцент

Ланка Володимир-Андрій Петрович

здобувач ступеня вищої освіти
«бакалавр» Національної академії
внутрішніх справ